

موضوع: نقش اخلاق و معنویت در حفظ و استحکام خانواده
فاطمه تیموری^۱

چکیده

خانواده به عنوان اولین کانونی که فرد در آن قرار می گیرد ، اهمیت زیادی دارد . خانواده تأثیر بسیار فراوانی در جامعه دارد و تحقق جامعه سالم و کارآمد در پرتو وجود خانواده های سالم امکان پذیر است . اخلاق و معنویت از جمله عواملی هستند که در کارآمدی خانواده نقش ، از این رو در این مقاله قصد داریم تا اهمیت و نقش اخلاق و معنویت در حفظ خانواده را مورد بررسی قرار دهیم . اخلاق خوب در خانواده می تواند آثاری مثل لبخند و نشاط در خانواده بوجود آورد . اعضاء یک خانواده که رکن مهم آن زن و شوهر هستند باید با اخلاق خوب در خانه احساس امنیت کند . روش تحقیق حاضر به صورت توصیفی و با استفاده از روش کتابخانه ای معینی استفاده از تحقیقات و کتب و منابع کتابخانه ای تدوین شده است در این مقاله با استفاده از روش کتابخانه ای محلی در شناخت بهتر مفهوم اخلاق و معنویت و نقش آنها در حفظ خانواده شده است از جمله عواملی مثل خود پسندی ، احساس مسئولیت زوجین ، ایمان و تقوا ، باورها و قواعد اخلاقی ، اهمیت معنویت بر خانواده ، خوش اخلاقی و حسن معاشرت استفاده شده است

کلید واژگان : نقش اخلاق ، استحکام ، خانواده

^۱ طلبه سطح ۲ ، حوزه علمیه فاطمیه نقده

مقدمه

تحکیم خانواده به عنوان ی اصل اساسی در اسلام ، نقش بسیار مهمی در تربیت فرزندان دارد خانواده به عنوان اولین محیط آموزشی فرزندان ، مسؤولیت اصلی انتقال ارزشها ، اخلاقیات و دین به نسل جوان را بر عهده دارد تحکیم خانواده ، با تقویت ارتباطات خانوادگی ، تقویت اعتماد و وفاداری در فرزندان ایجاد می کند از طریق برقراری ارتباط دقیق و صادق بین والدین و فرزندان ، ارزشها و معنویات اسلامی به آنها القا می شود همچنین ، تحکیم خانواده نقش مهمی در ارتقای انضباط وتعهد فرزندان به اعمال خیر و اخلاقیات اسلامی دارد با فراهم کردن محیطی سالم و پر از عشق و احترام ، خانواده می تواند فضایی ایده ال برای رشد و تربیت فرزندان ایجاد کند درنهایت ، تحکیم خانواده در تربیت فرزندان اسلامی ، به عنوان پایه ای از اخلاقیات اسلامی ، زمینه ای برای رشد فرزندان در جهت تبدیل شدن به افراد مسؤول عاقل و دین دار فراهم می کند این نقش اساسی اهمیت بسیاری در حفظ و استحکام خانواده دارد .

بحث آن است که حریم گرم خانواده را نمیتوان با قواعد حقوقی توجیح کرد و بیدار خوابی مادر بر بالین کودک یا نوشانیدن شیره جان مادر به فرزند و یا رابطه زناشویی و عاطفی مرد را با همسر موقت خود را نمیتوان در قالب عقد اجاره توجیه کرد و با نادیده گرفتن رابطه عاطفی و دلبستگی موجود میان طرفین حکم به پرداخت مبلغی به عنوان اجاره بها داد این موضوع با توجه به مفاهیم و مقولات روانشناختی که در زندگی زوجین معاصر و والد و تربیت فرزند شکل گرفته است و سطح انتظار همسران را ارتقا بخشیده از جمله مسائلی مانند صمیمیت و درک متقابل و مشارکت و همفکری در زندگی روابط زناشویی با چنین نگرشی به روابط خشک مادی تقلیل می یابد .

مفهوم شناسی

نقش : از نظر لغوی - صورت ، شخص یا چیزی را کشیدن ، تصویر ، ترسیم و شکلو رسم در گذشته است در اصطلاح نقش به جایگاه و وظایف و مسئولیت های یک فرد یا گروه در یک ساختار اجتماعی اشاره دارد. نقش به مجموعه ای از انتظارات و رفتار های مرتبط با یک جایگاه اجتماعی گفته میشود.^۱

اخلاق از نظر لغوی اخلاق :خوی ، خصلت ، عادت است

از نظر اصطلاحی اخلاق آن نوع عمل کردن که بتوان در مورد خوب یا بد بودن آن قضاوت کرد می تواند آگاهانه یا بی اختیار و عاداتی در اثر یک خلق دانشی است صفات نفسانی خوب و بد و رفتارهای متناسب با آنها را معرفی میکند^۲

استحکام از نظر لغوی به محکم بودن ، استواری ، محکم شدن ، استوار شدن ، قوام یافتن و انسجام بخشیدن به کارها دلالت میکند. از نظر اصطلاحی استحکام به میزان سختی مواد گفته می شود . یا به عبارت دیگر استحکام به توانایی یک شیئی یا سیستم برای حفظ شکل و ساختار در برابر عوامل داخلی و خارجی گفته میشود^۳

خانواده در لغت به اهل خانه ، اهل بیت ، دودمان ، زن و فرزند و فامیل معنا شده است .

از نظر اصطلاحی خانواده مفادی را شامل میشود که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می گیرد و با تولید مثل توسعه می یابد این نهاد اساس زندگی شخصیت انسان و مهمترین عامل تکامل و تعالی جامعه بشری است ضمناً یک واحد اجتماعی و اساسی است که از افراد مرتبط با یکدیگر تشکیل شده است این ارتباط میتواند از طریق ازدواج ، نسبت خونی و یا فرزند خواندگی بوجود آید^۴

^۱ محمد، معین، لغت نامه معین ، انتشارات زرین، تهران، ۱۳۸۶ ، ص ۳۱۷

^۲ حسن ، عمید ، لغت نامه عمید ، انتشارات امیر کبیر، تهران، ۱۳۷۵ ، ص ۲۲

^۳ محمد، معین، لغت نامه معین ، انتشارات زرین، تهران، ۱۳۸۶ ، ص ۲۲

^۴ حسین، راغب اصفهانی ، مفردات راغب، انتشارات مرتضوی، تهران، ۱۳۸۸ ، ص ۱۰۵

خود پسندی

از دیگر عواملی که محبت را از بین می برد و باعث زوال حسن خلق میشود خود پسندی است اگر زنی خود پسند شود یامردی متکبر و خود پسند باشد و فقط گفتار و کردار خود را بیسندد وضع خطرناکی به همراه دارد رخنه تکبر در افعال و کردار فرد باعث ایجاد رذیلت های اخلاقی در فرد میگردد

و سبب میشود رفته رفته اخلاق او هم ناپسند باشد^۱

شکرگزاری در حفظ خانواده

یکی از شاخصه های زندگی موفق شکرگزاری است ؛ چون معلوم می شود در آن زندگی ، نعمتها و خوبی ها ناشناخته نیستند و به آنها توجه می شود و راه شکر و سپاسگذاری در درون زندگی چادر کنار ما هستند و باعث می شود که زن و مرد در خانواده احساس خوش اخلاقی و شادابی و نشاط داشته باشند برای رسیدن به خواسته ها و موافق شدن در زندگی ، هماهنگ بودن با واقعیت ها و مطابق بودن راه ها و روش ها با قوانین هستی ، یک اصل خدشه ناپذیر است. پیامبر خدا می فرماید : کاملترین مؤمنان از نظر ایمان آن کسی است که خوش اخلاق تر باشد ، و بهترین شما کسی است که اخلاق او با زنانش بهتر باشد^۲.

آثار حسن خلق در سازگاری همسران

الف) ایجاد و تثبیت محبت : از مهمترین نتایج خوش خلقی ایجاد محبت در میان همسران و تثبیت و تقویت آن است تأثیر حسن خلق آن چنان است که علاوه بر ایجاد دوستی میان همسران ، زمینه اظهار این محبت را فراهم می آورد^۳

ب) گوارا ساختن زندگی : مسلماً زندگانی همراه با مسرت ، شادابی و مهارت جایی برای ناسازگاری باقی نخواهد گذاشت حال آنکه بد اخلاقی نتیجه هم اعمالی نیک را بر باد می دهد و باعث می شود تا فرد چشم خود را بر تمام خوبیهای همسرش ببندد و تنها نگاه خود را به سوء خلق او بدزد . همسر بد اخلاق اگر وجودش به مشابه عسل باشد ، باید بدان بدخلقی آن گونه وجود او را به فساد می کشاند که سرکه عسل را^۴

^۱ حسین، مظاهری ، اخلاق در خانه ، انتشارات اخلاق، قم ، ۱۳۷۴، ص ۲۰۳

^۲ عباس ، پسندیده ، رضایت از زندگی ، انتشارات دفتر نشر معارف، قم ، ۱۳۸۴ ، ص ۳۹

^۳ محمد باقر، مجلسی، بحارالانوار، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، قم، موسوی همدانی ابوالحسن ج ۱۰۳ ، ۱۳۷۷، ص ۲۲۶

^۴ علی ، حسین زاده ، همسران سازگار، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، قم، چاپ ۲۱ ، ۱۳۹۶ ، ص ۶۳

سرایت اخلاق خوش در خانواده

اخلاق خوش سرایت کننده است ، همانگونه که اخلاق بد سرایت می کند ، اگر با لبخند و نشاط با همسران روبرو شوید ، آثار خوبی بر جای می گذارید که کمترین آن ، تعامل روحی و روانی است . شما با اخلاق خوش می توانید در برابر طوفانی از قهر و غضب و خشم بایستید و آنرا رام کنید . این امر زمانی به دست می آید که خوددار باشد ، از کوره به در نروید . یک انسان فهیم در پی آن است که به جای شکوه و شکایت ، راهی پیدا کند که به افکار همسرش نزدیک شود و با نرم خویی در نفوذ کند و تغییرش دهد^۱ قرآن کریم می فرماید : از نشانه های خداست آن که آفرید برای شما همسرانی از جنس خودتان تا با ایشان آرام گیرید و میان شما دوستی و مؤدت و مهربانی نهاد . هرآینه دراین کار برای مردمی که بیندیشند .^۲

ایمان و تقوا

قرآن کریم می فرماید : و خداوند سرپرست پرهیزگاران است . این آیه نشان می دهد که افرادی که تقوا و پرهیزگاری را سرلوحه زندگی خود قرار می دهند . از حمایت و هدایت الهی برخوردار خواهند شد . در زندگی خانوادگی ، وقتی همسران با تقوا باشند ، نسبت به حقوق یکدیگر احساس مسئولیت بیشتری دارند^۳

خوش اخلاقی و حسن خلق

یکی از عوامل مهم در ایجاد و حفظ یک رابطه سالم در خانواده خوش خلقی و حسن معاشرت میان اعضای آن است هیچ کس نمی تواند اهمیت یک رفتار مهربانه و محبت آمیز را در زندگی نادیده بگیرند . خوش رویی و نرم خویی و برخورد محبت آمیز باعث می شود که اعضای خانواده به ویژه همسران ، حساس ارزشمندی و آرامش کنند درمقابل تندخویی ، بد رفتاری و بداخلاقی می تواند پیه های خانواده را متزلزل کند و زمینه ساز اختلافات جدی شود^۴

^۱ ویل، دورانت ، تاریخ فلسفه ، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۹۰، ص ۱۷۹

^۲ زهرا ، آیت الهی، دانش خانواده و جمعیت ، انتشارات دفتر نشر معارف، چاپ ۲۳ ، ۱۴۰۲ ص ۱۷۴

^۳ سوره جاثیه ، آیه ۱۹

^۴ محمد باقر ، مجلسی ، بحارالانوار ، مترجم موسوی همدانی ابوالحسن انتشار موسسه دارالکتب اسلامیه جلد ۷۱ ، ص ۳۸۵

نقش والدین در تربیت فرزند

والدین نخستین و تأثیرگذارترین آموزگاران کودک هستند. شخصیت، باورها، رفتار و سبک زندگی فرزندان در سال‌های ابتدایی زندگی به شدت تحت تأثیر محیط خانوادگی و به‌ویژه رفتار و گفتار والدین شکل می‌گیرد. نقش والدین تنها در تأمین نیازهای مادی فرزند خلاصه نمی‌شود، بلکه آنان وظیفه دارند زمینه‌های رشد معنوی، اخلاقی، عاطفی و اجتماعی او را نیز فراهم کنند.

پدر و مادرانی که خود به اصول اخلاقی، نظم، مهربانی، صداقت و مسئولیت‌پذیری پایبندند، این ارزش‌ها را به‌صورت عملی به فرزندان منتقل می‌کنند. آموزش مستقیم، تشویق رفتارهای صحیح، پرهیز از تنبیه‌های تحقیرآمیز و برخورد آگاهانه با اشتباهات فرزند، از ابزارهای مهم تربیتی در دست والدین است.

ارتباط عاطفی سالم میان والدین و فرزندان، پایه‌ای مهم برای تربیت مؤثر است. کودکی که مورد محبت و توجه والدین قرار می‌گیرد، احساس امنیت روانی پیدا کرده و آمادگی بیشتری برای پذیرش آموزش‌های اخلاقی و رفتاری خواهد داشت. از سوی دیگر، اختلاف و تنش مداوم میان والدین، اثرات منفی عمیقی بر شخصیت فرزند می‌گذارد و ممکن است زمینه‌ساز بروز رفتارهای ناهنجار شود.

به‌طور کلی، تربیت موفق فرزندان نیازمند آگاهی، الگو بودن، محبت، نظم و استمرار در رفتار تربیتی والدین است. خانواده‌ای که به این اصول پایبند باشد، انسان‌هایی مسئول، با اخلاق و مفید برای جامعه تربیت خواهد کرد.^۱

کارکردهای خانواده

برای آنکه ارزش اخلاقی روابط خانوادگی را بشناسیم باید به دو مسئله توجه کنیم نخست مانند هر ارزش‌گذاری اخلاقی دیگری باید هدف غایی انسان را معیار اصلی ارزش رفتارهای اختیاری قرار دهیم و دوم آنکه باید اهداف اختصاصی خانواده و کارکردهای آن را شناسایی کنیم به نظر میرسد خانواده کارکردهای زیر را داراست: پاسداری از امنیت و تأمین آرامش.^۲

^۱ علی، شریعت‌مداری، مبانی و اصول تعلیم و تربیت. تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۶، ج ۲، ص ۲۴۲

^۲ علی، شجاعی زند، جامعه‌شناسی اخلاق، انتشارات تهران ۱۳۸۲، ج ۱۴، ص ۳۲

نقش معنویت در حفظ خانواده

معنویت یکی از مهم‌ترین عوامل پایداری و استحکام خانواده است. زمانی که اعضای خانواده به ارزش‌های معنوی مانند توکل، تقوا، محبت الهی و وجدان اخلاقی پایبند باشند، روابط میان آن‌ها از سطحی‌نگری و خودمحوری فراتر می‌رود و به تعهدی عمیق و مقدس تبدیل می‌شود. معنویت سبب می‌شود که زن و شوهر در تصمیم‌گیری‌ها، رفتار با یکدیگر و تربیت فرزندان، معیارهایی فراتر از منافع شخصی را در نظر بگیرند.

خانواده‌ای که بر پایه معنویت بنا شده، در برابر بحران‌ها و دشواری‌های زندگی مقاومت بیشتری دارد. دعا، نیایش، ایمان به خدا و عمل به دستورات دینی، نوعی آرامش و اطمینان درونی به اعضای خانواده می‌بخشد که در مواقع سختی، آن‌ها را از فروپاشی نجات می‌دهد. در چنین فضایی، محبت، گذشت و ایثار افزایش می‌یابد و زمینه‌ساز روابط سالم و پایدار می‌شود.

همچنین، معنویت نقش مهمی در تربیت فرزندان دارد. کودکی که در فضایی معنوی رشد می‌کند، از همان ابتدا با مفاهیمی مانند مسئولیت‌پذیری، صداقت، احترام به والدین و دیگران، و هدفمندی آشنا می‌شود. این ارزش‌ها در شکل‌گیری شخصیت او و تعامل سالم با جامعه مؤثر است.

در واقع، معنویت پیونددهنده دل‌ها و ذهن‌های اعضای خانواده است. خانه‌ای که نور ایمان در آن جاری است، نه تنها محل سکونت، بلکه مأمن آرامش، رشد و تعالی خواهد بود.^۱

راهکارهای تحکیم خانواده

۱ تقسیم کار و همکاری: در یک خانواده متددین، پویا و اعتدال گرا هر یک از اعضا در کارها و رفع سختیها باهم همکاری دارند.

۲ وجود محبت: خانواده‌ای که سرشار از محبت، عاطفه، تفاهم آرامش و احترام باشد، افراد متعادل و با شخصیت سربر می‌آورند.^۲

^۱ محسن، قرائتی، خانواده در قرآن. مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن،

۱۳۸۸، ج ۱، ص ۱۸۶

^۲ پریسا، عابدی، آسیب‌شناسی خانواده طبقه بندی و سنجش، اصفهان ۱۳۹۲، ص ۱۵

نتیجه گیری

با توجه به نقشی که اخلاق و معنویت در کارآمدی نظام خانواده دارند . شایسته است که به تقویت اخلاق و معنویت در خانواده ها پرداخته شود . تحکیم مبانی اعتقادی خانواده ، آگاه سازی اعضای خانواده در خصوص اثرات مثبت اخلاق و معنویت در خانواده و نیز معرفی الگوهای معنوی و اخلاقی از جمله پیشنهادات برای تقویت دو بعد اخلاق و معنویت در خانواده هاست . ارتباط با افرادی مذهبی و با ایمان ، رعایت حجاب ، شرکت در مراسم های مذهبی و حضور در مجالس خطابه و درس اخلاق ، در تقویت معنویت و اخلاق در نهاد خانواده تأثیر دارد همچنین الگوی مناسبی از معنویت به فرزندان برای تقویت روح دینداری و معنویت پیشنهاد می گردد . معنویت و اخلاق ، جهت دهنده . همه حرکت ها و مخالفت های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه است .

خانواده یک نهاد اساسی در جامعه است و نقش مهمی در رشد و توسعه فردی و اجتماعی دارد تحولات خانواده در طول تاریخ نشان میدهد که این نهاد و تقویت آن ضروری است دولتها و جوامع باید با ارائه خدمات حمایتی و ترویج ارزشهای خانوادگی به ایجاد خانواده های سالم و پایدار کمک کنند.

منابع و مآخذ:

قرآن کریم

- ۱- آیت الهی، زهرا، دانش خانواده و جمعیت، انتشارات دفتر نشر معارف، چاپ ۲۳، ۱۴۰۲
- ۲) اربلی، ابوالحسن، کشف النعمه، مترجم زواره ای ابوالحسن انتشارات نور محبت، قم، ج ۱، ۱۳۹۱ق
- ۳) پسندیده، عباس، رضایت از زندگی، انتشارات دفتر نشر معارف، قم، ۱۳۸۴
- ۴) حسین زاده، علی، همسران سازگار، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، قم، چاپ ۲۱، ۱۳۹۶
- ۵) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل شیعہ، مترجم علی حر عاملی، انتشارال بیت ۱۴۱۴ق، ج ۲۱
- ۶) دشتی، محمد، معارف و اخلاق در نهج البلاغه. مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین (ع) ۱۳۸۵، ج ۴
- ۷) دوران، ویل، تاریخ فلسفه، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۹۰
- ۸) راغب اصفهانی، حسین، مفردات راغب، انتشارات مرتضوی، تهران، ۱۳۸۸
- ۹) شجاعی زند، علی، جامعه شناسی اخلاق، انتشارات تهران ۱۳۸۲، ج ۱۴
- ۱۰) شریعتمداری، علی، مبانی و اصول تعلیم و تربیت. تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۶، ج ۲
- ۱۱) شیخ کلینی، محمد باقر، اصول کافی مترجم کمره ای، ج ۵، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی ۱۳۷۹
- ۱۲) عابدی، پریسا، آسیب شناسی خانواده طبقه بندی و سنجش، اصفهان، ۱۳۹۲
- ۱۳) علاء الدین، علی بن حسام، کنز العمال، انتشارات دارلحدیث، قم، ج ۳، ۱۳۷۵
- ۱۴) عمید، حسن، لغت نامه عمید، انتشارات امیر کبیر، تهران، ۱۳۷۵
- ۱۵) قدسی، زهرا، فقه و حقوق خانواده، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۵۳، ۱۳۸۹
- ۱۶) قرائتی، محسن، خانواده در قرآن. مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۸، ج ۱
- ۱۷) مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، قم، موسوی همدانی ابوالحسن ج ۱۰۳، ۱۳۷۷
- ۱۸) محدثی، حمیده، مسئولیت زوجین در قبال یکدیگر، مجله پرستاری و مامایی سال، بیجا، ۱۳۸۹
- ۱۹) مصباح یزدی، محمد تقی، آموزش و پرورش از دیدگاه اسلام. مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۰، ج ۳

- (۲۰) مطهری، مرتضی، اسلام و مقضیات زمان، انتشارات صدرا، ج ۱
- (۲۱) مظاهری، حسین، اخلاق در خانه، انتشارات اخلاق، قم، ۱۳۷۴
- (۲۲) مظفری، مصطفی، خانواده پژوهشی، انتشارات طاعتی، ۱۳۹۰
- (۲۳) معین، محمد، لغت نامه معین، انتشارات زرین، تهران، ۱۳۸۶
- (۲۴) نورعلیزاده، مسعود، میانجی، مطالعات اخلاق کاربردی، تهران سال ۱۴۰۰، سامانه مقالات sid